

Türkiye ve AB (15) Ülkeleri Arasında Gümrük Birliği'nin “Makine ve Ulaştırma Araçlarında” Endüstri-İç Ticarete Etkisi ve Alternatif Endeksle Karşılaştırılması¹

The Effect of Customs Union Between Turkey and EU (15) Countries on Intra-Industry Trade in "Machinery and Transport Vehicles" and Comparison with Alternative Index

Doç Dr. Haluk YERGİN
Van YYÜ, İİBF İktisat Bölümü
halukyergin@yyu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-8168-9115>

Makale Başvuru Tarihi : 26.02.2022
Makale Yayın Tarihi : 31.03.2022
Makale Türü : Araştırma Makalesi

ÖZET

Anahtar Kelimeler:
Endüstri İçi Ticaret,
Alternatif EİT Endeks
Avrupa Birliği,
Türkiye, Dış Ticaret

Bu çalışmada, Türkiye ve Avrupa Birliği (15) ülkeleri arasındaki Endüstri –İç Ticaret (EİT) ele alınmış olup, Türkiye ve AB 15 ülke arasındaki 1996 yılındaki Gümrük Birliği sürecinin endüstri –içi ticarete etkisi incelenmiştir. Analizler, TUIK verileri yardımıyla kendi tarafımızca oluşturduğumuz tablolarla açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada Grubel- Lloyd endeksi ve alternatif olarak H-M endeksi kullanılarak, genel eğilimin anlaşılması amacıyla, SITC Rev.3 digit 1 (Uluslararası ticari mal standardı 1 toplulaştırma düzeyi) düzeyinde “7 makine ve ulaştırma araçları” mal grubu tanımlamasıyla, 1990 -2008 yılları arasında geçen dönem incelemeye alınmıştır.

Sonuç olarak, Gümrük Birliği sürecinin, Türkiye'nin dış ticareti bakımından ilk yıllar olumsuz etkileri görülmüştür. Takip eden yıllarda artan rekabet gücü ve 2001 devalüasyonu etkisiyle olumsuz görünüm olumluya dönmüştür. Gümrük Birliği, Türkiye açısından yakınlaşma paradigmasının geçerli olduğu bir süreci ifade eder. Kutuplaşma teorisi bu süreç için geçerli değildir.

Anahtar Kelimeler: Endüstri İçi Ticaret, Alternatif EİT Endeks Avrupa Birliği, Türkiye, Dış Ticaret

ABSTRACT

Keywords:
Intra Industry
Trade, Alternative
IIT Index, European
Union, Turkey,
Foreign Trade.

In this study, Intra-Industry Trade (IIT) between Turkey and the European Union (15) countries is discussed, and the effect of the 1996 Customs Union process between Turkey and the EU 15 countries on intra-industry trade is examined. The analyzes were tried to be explained with the tables we created by ourselves with the help of TUIK data. In the study, using the Grubel-Lloyd index and alternatively the HM index, in order to understand the general trend, with the definition of "7 machinery and transportation vehicles" at the level of SITC Rev. period was analyzed.

As a result, the negative effects of the Customs Union process in terms of Turkey's foreign trade were seen in the first years. In the following years, the negative outlook turned into a positive one with the effect of increasing competitiveness and 2001 devaluation. The Customs Union represents a process in which the convergence paradigm is valid for Turkey. polarization theory does not apply to this process.

Key Words: Intra Industry Trade, Alternative IIT Index, European Union, Turkey, Foreign Trade

¹ Çalışma, Haluk Yergin (2011) “Gümrük Birliği'nin Türkiye Ve Avrupa Birliği Ülkeleri Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Üzerine Etkileri” Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı doktora tezinden türetilmiştir.

Avrupa Birliği ve Türkiye

1951 yılında Federal Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Lüksemburg ve Belçika, Avrupa Kömür Çelik Topluluğunu (AKÇT) oluşturdular. Aynı altı ülke 1957 yılında işbirliğini daha ileri düzeye taşımak amacıyla Avrupa Ekonomik Topluluğunu (AET) kurdular. AET 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girdi. 1 Ocak 1958 tarihinde kurulan bir başka kurum ise Avrupa Atom Enerjisi Topluluğudur (EURATOM). 1965 yılında yapılan Füzyon Anlaşması (Birleşme Anlaşması) ile üç kurum için tek bir konsey ve tek bir komisyon oluşturulmak suretiyle Avrupa Toplulukları olarak anılan bir yapı oluşturuldu. (ab.gov.tr erişim 05.03.2022)

Türkiye, Yunanistan'ın başvurusundan sadece onbeş gün sonra 31 Temmuz 1959 tarihinde AET'ye başvurusunu yaptı. Bu başvuru Yunanistan'ın başvurusu gibi siyasi ve ekonomik gerekçelerle yapılmıştır. Bu şekilde başlayan süreç; 1995 yılında Gümrük Birliği Kararı ile yeni bir boyuta taşınmıştır. Bu karara göre süreç, daha önce topluluğun, Türkiye'den ithal ettiği sanayi mamullerine uygulamış olduğu sıfır gümrük vergisi uygulaması ve Türkiye'nin de AB sanayi mallarına gümrük vergilerini kaldırmasıyla Gümrük Birliği şeklini almıştır. Karar, 1 Ocak 1996'da yürürlüğe girmiştir. Gümrük Birliği; taraf ülkelerin mallarının tek bir gümrük alanı içinde, her nevi tarife ve eşdeğer vergiden muaf biçimde, serbestçe dolaşabilmeleri ve tarafların, üçüncü ülkelerden gelen ithalata yönelik olarak da aynı tarife oranlarını ve aynı ticaret politikasını uygulamaları anlamındadır. Üçüncü ülkelere yönelik olarak aynı ticaret politikaları benimsendiğinden, gümrük birliği, serbest ticaret alanlarından daha ileri bir ticari entegrasyon modelidir. (mfa.gov.tr; erişim: 06.03.2022)

Endüstri – İçi Ticaret, Tanım ve Tarihsel Gelişim

Dış ticaret teorileri geleneksel ve modern dış ticaret teorileri şeklinde iki grupta incelenir. Geleneksel dış ticaret teorileri Endüstriler- arası ticaret şeklinde tam rekabete dayalı tek yönlü ticaret şekli olarak tanımlanırken, modern dış teorileri, eksik rekabete dayalı “monopolcü rekabet teorisi”, eksik/aksak rekabete dayalı olarak farklılaştırılmış ürünler çerçevesinde iki yönlü ticaret olarak “endüstri –içi ticaret şeklinde tanımlanır. EİT, Balassa (1966) ve Grubel ve Lloyd (1975) tarafından “EİT”, Gray (1980) tarafından “iki yönlü ticaret” , Abd-El Rahman (1991) tarafından “benzer ürünlerde iki yönlü ticaret” olarak adlandırılmıştır. Finger ve Kreinin (1979), Avrupa'da entegrasyon süreci ile birlikte EİT oranlarının yükseldiğini ifade ederek, ekonomik entegrasyon ve EİT arasındaki bağlantıya vurgu yapmıştır. EİT ilk kez Balassa (1966) tarafından endüstri arası uzmanlaşmaya dayalı ticarete karşı kullanılmıştır.

İki yönlü ticarete dayalı endüstri-içi ticaret günümüzde giderek önemini arttırmaktadır. Bununla birlikte, EİT, her ne kadar geleneksel dış ticaret teorilerine aykırı bir durum gibi görülse de, klasik veya geleneksel dış ticaret teorileri reddetmeyip, bu teorileri tamamlayıcı bir durumu açıklamaktadır. Bu tamamlayıcılık, birçok makalede araştırmacılar tarafından vurgulanmaktadır. (Balassa, 1988;12)

Farklılaştırılmış ürünlerin EİT içinde sayılıp sayılmayacağı konusunda tartışmalar sürerken Kamal Abd-el Rahman (1991) ithalat ve ihracat fiyat farkının yüzde on beşe (%15) kadarlık olması durumunda EİT olarak kabul edileceğini ifade etmiştir. Ayrıca bu tasnif “yatay ve dikey EİT kavramlarının literatüre geçmesini sağlamıştır. Greenaway vd (1995) ise EİT için fiyat farkını yüzde yirmi beş (%25) olarak kabul etmiştir. Aquino (1978), aynı malların hem ihraç hem ithal edilmesini, ürünlerin belirli istatistiki koşullarla bir araya getirilmesi olarak tanımlamıştır.

EİT, kavramı literatüre geçerken, aynı zamanda eleştirilmiştir. Eleştiriler, dikey EİT ve istatistiki bir yanlıgı etrafında şekillenmiştir. Toplulaştırma düzeyi, EİT oranlarının farklı çıkmasına sebep olabilmektedir. Aynı grup mal grubu için toplulaştırma ne kadar geniş tutulursa o derecede yüksek oranda EİT çıkacaktır. Grubel ve Lloyd aynı konuyu; hiçbir ülkenin aynı malı ihraç ve aynı zamanda ithal etmeyeceği ancak istatistiki olarak mal gruplamasıyla böyle bir olgunun gerçekleşeceğini belirtmiştir. (Grubel, Lloyd, 1971; 495)

Literatür Taraması

Yazar	Dönem	Ülke-Bölge	Yöntem	Sonuç
Bernhofen (1997)	1988-1992	Almanya -ABD	Grubel-Lloyd Endeksi	Petro kimyasallarda iki yönlü ticaretin gerçekleştiği görülmekte
Akkaya (2018)	1996 Q1 - 2006 Q-4	Türkiye ve Fransa ,Amerika Birleşik Devletleri,Hollanda İngiltere,Almanya, İtalya,Finlandiya, İspanya, Belçika Portekiz,Çin, Kanada,İsveç	Birim kök testler ve Bound sınır testi	Türk lirasının yaşadığı reel değer kaybından pozitif olarak etkilenen dış ticaret partnerleri Fransa, Almanya ve Hollanda olarak bulunmuştur. Bu üç ülke arasında en yüksek etki Almanya içi ve en az etki Fransa için tespit edilmiştir. Buna göre, bu ülkeler için J eğrisi etkisinin görüldüğünü söyleyebilir.
Mangır, Fidan, (2017)	2014-2019	Türkiye	Grubel-Lloyd Endeksi	Çalışma sonucu gıda sektöründe yüksek endüstri-içi seviyesi ortaya koymakta iken, hammadde tarım ürünlerinde düşük çıkmıştır
Saraçoğlu, Kortan, (2014)	1995-2012	Türkiye	Grubel-Lloyd Endeksi ve Loertscher-Wolter Endeksi	Türkiye'nin seçilmiş Geçiş Ekonomileri ile ikili ticaretinde genel itibarıyla "Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri", "Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar", "Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri" ve "Mineral yakıtlar, yağlar vb. damıtılmasından elde edilen ürünler" ürün gruplarında endüstri-içi ticarete daha sık rastlanmaktadır. Diğer taraftan, "Sular, alkollü içkiler, tütün ve mamülleri", "Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar" ve "Çeşitli mamül eşya" ürün gruplarında endüstri-içi ticarete daha ender rastlanmaktadır.
Şahin (2016)	1992-2013	Türkiye	Grubel-Lloyd	Türkiye'nin hammadde yoğun, emek yoğun ve sermaye yoğun mallarda endüstri-içi ticaretinin yüksek olduğu görülmüştür.
Aquino (1978)	1951-1974	Fransa, Batı Almanya, İrlanda, Yunanistan, Norveç, Portekiz, İsviçre, Meksika, Hindistan, Güney Kore , Hong Kong. Kanada, ABD, Belçika, Danimarka, İtalya, Hollanda, Birleşik Krallık, Avusturya,, İsveç, İspanya	Grubel-Lloyd	Uluslararası ticaretin esasen emtia özellikleri ile ülke nitelikleri arasındaki etkileşimden kaynaklanan bir uzmanlaşma sürecinin sonucu olduğu şeklindeki geleneksel görüşün, artık gerçek dünyanın doğru bir tanımı gibi görünmediği sonucuna varmalıyız.
Altay, Şen (2009)	1995-2007	Türkiye- AB (15) Ülke	Grubel-Lloyd Endeksi ve Brühlhart (AEndeksi)	Türkiye 1995–2007 yılları arasında Avrupa Birliği (15) ülkeleriyle gerçekleştirdiği endüstri-içi ticaret performansı açısından genel olarak rakiplerine oranla daha yüksek bir artış trendine sahiptir
Köse, Meral (2019)	1990-2017	Türkiye - ABD	Grubel-Lloyd	Türkiye- ABD demir çelik endüstrisi endüstri içi ticareti ile döviz kuru arasında tek yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir
Moshirian, Donghui, Ah Boon (2005)	1982-1999	France, Germany, Japan, Switzerland,UK, US	Grubel-Lloyd Hamilton-Kniest	ABD çokuluslu şirketleri arasındaki ticaret içi faaliyetlerin azaldığını göstermektedir.

2. Standart Uluslararası Ticaret Sınıflaması (SITC Rev 3 Digit 1) Mal Grubu

7. Makine ve Ulaştırma Araçları

71 Güç üreten makineler ve araçlar, 72 Belirli sanayiler için özel makineler, 73 Metal işleme makineleri, 74 Diğer genel endüstri makine/cihazların aksamaları, 75 Büro makineleri ve otomatik veri işleme makineleri, 76 Haberleşme, ses kaydetme ve sesi tekrar vermeye yarayan cihaz ve araçlar, 77 Elektrik makineleri, cihazları ve aletleri vb. aksam, parçaları, 78 Kara taşıtları, 79 Diğer taşıt araçları şeklinde sıralanmaktadır.

Çalışmada, Endüstri –içi ticaretin (EİT) ölçümü için Grubel-Lloyd Endeksi (G-L): $1 - \frac{|X-M|}{X+M}$ kullanılmıştır. İhracat (X), İthalat (M) farkın mutlak değerlerinin alınması nedeniyle pozitif çıkmaktadır. Bu sonuç EİT bakımından anlamlı olsa da, çalışmanın bir dönemi içermesi durumunda zaman süreci açısından hangi ülkenin sektörel üstünlüğe sahip olduğunu göstermemektedir. Diğer bir ifade ile iki ülkeden hangi ülkenin ihracatı fazla olursa olsun EİT oranı değişmemektedir.

Alternatif olarak kullanılan **H-M endeksi**: $\frac{X-M}{X+M}$ modelde ki bu eksikliği kapatmakta olup, hangi ülkenin sektörel üstünlüğe sahip olduğunu da göstermektedir. $HM = \frac{X-M}{X+M}$ $G-L = 1 - |HM|$ (Mercan, Yergin; 2012)

Çalışmada, (+) ve (-) ifadeleri bu nedenle konulmuş olup, tablolarda daha belirgin olması amacıyla (**bold**) olarak gösterilen EİT oranları Türkiye'nin sektörel üstünlüğünü ifade etmektedir. Bu şekilde, EİT oranlarında meydana gelen değişimler incelendiği gibi aynı zamanda hangi ülkenin belirtilen ürün grubu veya sektörde göreceli üstün olduğu fark edilmektedir.

Eğer, **H-M > 0 ise X>M**, **H-M < 0 ise X < M** şeklinde anlaşılır.

Çalışma genel eğilimin ölçülmesi amacıyla Digit – 1 düzeyinde ele alınmıştır. “7- Makine ve ulaştırma araçları” ise sanayi ürünlerini kapsadığı ve dış ticaret hacmi yüksek toplulaştırılmış ürünleri kapsadığı için seçilmiştir. AB (15) ülke ise Türkiye'nin Gümrük Birliği sürecine dahil olduğu 1996 yılında Avrupa Birliği'nin 15 ülkeden oluşmasını ifade eder.

1996 yılında başlayan Gümrük Birliği süreci ve 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ve yeniden toparlanma süreci ele alınan dönem içinde iki önemli kırılmayı ifade etmektedir.

Tablo 1. Fransa-Türkiye Makine ve Ulaştırma Araçları EİT (1000\$)

Yıl	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
İhracat	74844	70759	84703	88808	95462	125677	156349	193582	222383	506071
İthalat	556125	618356	649033	1061377	712691	814350	1179991	1260660	1424468	1601018
EİT	0.24	0.21	0.23	0.15	0.24	0.27	0.23	0.26	0.27	0.48
H-M	- 0.76	- 0.79	- 0.77	- 0.85	- 0.76	- 0.73	- 0.77	- 0.74	- 0.73	- 0.52
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
İhracat	631780	775441	876158	1232755	1817545	1773889	2381226	3439105	3879785	
İthalat	1966821	1117229	1564663	2192360	3705990	3205613	4176326	4304306	4351439	
EİT	0.49	0.82	0.72	0.72	0.66	0.71	0.73	0.89	0.94	
H-M	- 0.51	- 0.18	- 0.28	- 0.28	- 0.44	- 0.29	- 0.27	- 0.11	- 0.06	

Fransa ve Türkiye arasındaki EİT incelendiğinde; Gümrük Birliği süreci'nin düşük oranda etkili olduğu görülmektedir. 2001 Türkiye'nin uygulamış olduğu devalüasyon ve istikrar politikası hem dış ticaret hacmi hem de EİT oranları bakımından Türkiye için lehte sonuçlanmıştır. Tüm dönem boyunca H-M endeksinin negatif (-) olması ise bu ürün grubu /sektörde Fransa'nın göreceli üstünlüğe sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Belçika-Lüksemburg-Türkiye Makine ve Ulaştırma Araçları EİT (1000\$)

Yıl	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
İhracat	9957	13215	10392	16003	27861	45620	44422	36760	53306	58991
İthalat	153884	178136	174470	220021	119040	252996	354397	412709	416149	450593
EİT	0.12	0.14	0.11	0.14	0.40	0.31	0.22	0.16	0.23	0.23
H-M	- 0.88	- 0.86	- 0.89	- 0.86	- 0.60	- 0.69	- 0.78	- 0.84	- 0.77	- 0.77
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
İhracat	70303	112665	101868	199528	263035	354502	366386	536269	774490	
İthalat	843099	254631	344856	420736	560220	623292	631163	664331	589185	
EİT	0.15	0.61	0.46	0.64	0.64	0.73	0.73	0.89	0.86	
H-M	- 0.85	- 0.39	- 0.54	- 0.36	- 0.36	- 0.27	- 0.23	- 0.11	+0.14	

Belçika –Lüksemburg ve Türkiye arasındaki EİT oranları incelendiğinde ilk yıllarda Belçika –Lüksemburg lehine yüksek oranda tek yönlü ticaret olduğu görülmektedir. Gümrük Birliği sürecinin ilk yıllarında EİT oranlarında Türkiye aleyhine gelişme görülmektedir. Takip eden yıllarda EİT oranlarında nispi bir artış fark edilmektedir. 2001 yılından sonra hem EİT oranlarında yükselme görülmüş hem de ticaret hacminde önemli artışlar yaşanmıştır. 2008 yılında ise Türkiye'nin ihracatı ithalatından fazla olmuştur. Bu nedenle H-M endeksi pozitifdir.

Tablo 3 Hollanda-Türkiye Makine ve Ulaştırma Araçları EİT (1000\$)

Yıl	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
İhracat	30109	32792	23853	17789	40320	56495	61615	50222	65302	113582
İthalat	131916	108864	145084	165504	152510	214234	419473	478246	538041	466901
EİT	0.37	0.46	0.28	0.19	0.42	0.42	0.26	0.19	0.22	0.39
H-M		-0.54	-0.72	-0.81	-0.58	-0.58	-0.74	-0.81	-0.78	-0.61
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
İhracat	73905	105254	139810	238459	557090	753003	644311	733018	729331	
İthalat	488906	320449	406052	424779	541735	542271	564602	648744	716141	
EİT	0.26	0.49	0.51	0.81	0.99	0.84	0.93	0.94	0.99	
H-M	-0.74	-0.51	-0.49	-0.19	+0.01	+0.16	+0.07	+0.06	+0.01	

Hollanda –Türkiye arasında yıllara göre EİT oranları incelendiğinde, Gümrük Birliği sürecini takip eden ilk yıllarda EİT oranlarında Türkiye aleyhine bir değişim görülmektedir. Türkiye'nin azalan ihracatı ve artan ithalatı göze çarpmaktadır. Takip eden yıllarda Türkiye için daha olumlu dış ticaret rakamları ve EİT oranları vardır. 2001 yılından sonra ise Türkiye'nin yüksek oranda artan ihracat rakamları EİT oranlarına da yansımıştır. 2004 yılından sonra ise Türkiye bu ürün grubu /sektörde üstünlüğü ele geçirmiştir. H-M endeksinde görülen (+) oranlar bu üstünlüğü işaret etmektedir.

Tablo 4. Almanya-Türkiye Makine ve Ulaştırma Araçları EİT (1000\$)

Yıl	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
İhracat	201434	293116	380952	297550	425370	555938	641016	694076	927117	1186575
İthalat	1932315	1735331	2033759	2415743	1819956	2678618	4449578	4708732	4145420	3008252
EİT	0.19	0.29	0.32	0.22	0.38	0.34	0.25	0.26	0.37	0.57
H-M	-0.81	-0.71	-0.68	-0.78	-0.62	-0.66	- 0.75	-0.74	-0.63	-0.43

Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
İhracat	996097	1265084	1483605	2010631	2594712	3063465	3225203	4378456	4790735
İthalat	4022308	2846685	3697749	5080210	6996295	7601095	8003854	9642480	10071335
EİT	0.39	0.62	0.57	0.57	0.54	0.57	0.57	0.62	0.64
H-M	-0.61	-0.38	-0.43	-0.43	-0.46	-0.43	-0.43	-0.38	-0.36

Türkiye – Almanya arasındaki EİT oranları incelendiğinde tüm dönem boyunca Almanya'nın bu ürün grubunda /sektörde göreceli üstünlüğü görülmektedir. Gümrük Birliği sürecinin dış ticaret rakamlarına olumlu yansıdığı görülmekle beraber EİT oranlarında önemli değişim görülmemektedir. 2001 yılından sonra ise ürün grubu/sektörde Almanya üstünlüğü sürmekle beraber EİT oranlarında daha yüksek oranlar görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin artan ithalatına göre daha yüksek ihracat rakamlarından kaynaklanmaktadır.

Tablo 5. İtalya-Türkiye Makine ve Ulaştırma Araçları EİT (1000\$)

Yıl	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
İhracat	36978	53902	55895	48145	76203	254032	320127	174918	226328	282837
İthalat	823486	973158	960096	1237093	1000262	1504400	2138805	2209082	2062840	1460154
EİT	0.09	0.10	0.11	0.07	0.14	0.29	0.26	0.15	0.20	0.32
H-M	-0.91	-0.90	-0.89	-0.93	-0.86	-0.71	-0.74	-0.85	-0.80	-0.68
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
İhracat	360404	631707	801183	1086072	1751015	2067899	2632323	3199479	3194004	
İthalat	2043424	1683145	1808957	2553633	3205918	3361656	3873927	4328706	4276936	
EİT	0.30	0.55	0.61	0.60	0.71	0.76	0.81	0.85	0.86	
H-M	-0.70	-0.45	-0.39	-0.40	-0.29	-0.24	-0.19	-0.15	-0.14	

Türkiye –İtalya EİT incelendiğinde; tüm dönem boyunca İtalya'nın göreceli üstünlüğe sahip olduğu görülmektedir. İlk yıllar İtalya lehine tek yönü ticaret gerçekleşmiştir. Gümrük Birliği sürecini takip eden yıllarda Gümrük Birliği uygulamasının hem ticaret hacmi ve hem de EİT bakımından Türkiye için olumsuzdur. 2001 yılından sonra hem dış ticaret hacmi bakımından hem de EİT oranları Türkiye için daha olumludur. Bu dönemde ticaretin iki yönlü ticarete döndüğü fark edilmekle beraber EİT oranlarının H-M endeksinde negatif olması İtalya'nın göreceli üstünlüğü koruduğunu işaret etmektedir.

Tablo 6. İngiltere-Türkiye Makine ve Ulaştırma Araçları EİT (1000\$)

Yıl	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
İhracat	101104	75385	67128	79811	79984	136656	177906	250761	388764	335205
İthalat	453008	485219	536642	810165	526776	818565	1225437	1389814	1375995	1143720
EİT	0.36	0.27	0.22	0.18	0.26	0.29	0.25	0.31	0.45	0.45
H-M	-0.64	-0.73	-0.78	-0.88	-0.74	-0.71	-0.75	-0.69	-0.55	-0.55
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
İhracat	385752	403287	776291	991812	2104907	2219530	2682260	3382918	3475313	
İthalat	1537992	741617	1053900	1372903	2064459	2426049	2553130	2631564	2302843	
EİT	0.40	0.70	0.84	0.84	0.99	0.96	0.98	0.88	0.80	
H-M	-0.60	-0.30	-0.16	-0.16	-0.01	-0.04	+0.02	+0.12	+0.20	

Endüstri içi ticaret Türkiye ve İngiltere açısından incelendiğinde; Gümrük Birliği sürecinin hem EİT oranlar hem de dış ticaret rakamları bakımından çok önemli düzeyde olmasa da olumlu olduğu görülmüştür. 2001 yılından sonra dış ticaret hacminde ve EİT oranlarında Türkiye lehine gelişmeler olmakla birlikte 2006 yılından sonra bu ürün grubu/ sektörde Türkiye'nin göreceli üstünlüğü ele geçirdiği görülmüştür.

Tablo 7. İrlanda-Türkiye Makine ve Ulaştırma Araçları EİT (1000\$)

Yıl	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
İhracat	186	373	458	620	1775	4086	13651	19993	25104	56400
İthalat	30566	12484	11233	16522	46879	83420	26827	39808	70502	55072
EİT	0.01	0.06	0.08	0.07	0.07	0.09	0.67	0.67	0.53	0.99
H-M	-0.99	-0.94	-0.92	-0.93	-0.93	-0.91	-0.33	-0.33	-0.47	+0.01
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
İhracat	124719	71239	74624	107668	193740	214800	260638	293114	334106	
İthalat	209601	71666	96094	125229	182635	178290	191295	163230	147138	
EİT	0.75	0.99	0.87	0.92	0.97	0.91	0.85	0.72	0.61	
H-M	-0.25	-0.01	-0.13	-0.08	+0.03	+0.09	+0.15	+0.28	+0.39	

Türkiye –İrlanda arasındaki dış ticaret ve EİT oranları incelendiğinde, Gümrük Birliği sürecine kadar İrlanda lehine tek yönlü ticaret olduğu görülmüştür. Gümrük Birliği sürecinin başlamasıyla birlikte dış ticaret hacminde önemli düzeyde artış görülmüştür. Aynı şekilde EİT oranlarında Türkiye için daha olumlu bir görünüm vardır. 1999 yılında ve 2004 yılından sonra Türkiye'nin bu ürün grubu/ sektörde göreceli üstünlüğü ele geçirdiği fark edilmektedir.

Tablo 8. Danimarka-Türkiye Makine ve Ulaştırma Araçları EİT (1000\$)

Yıl	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
İhracat	1421	3434	2251	3054	8092	15121	18902	29721	33146	28443
İthalat	64049	51050	52958	62929	43042	97147	64790	90299	94462	92533
EİT	0.04	0.13	0.08	0.09	0.32	0.27	0.45	0.50	0.52	0.47
H-M	-0.96	-0.87	-0.92	-0.91	-0.68	-0.73	-0.55	-0.45	-0.48	-0.53
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
İhracat	38085	55800	84460	75990	172678	205033	227481	287667	249747	
İthalat	83605	79991	107867	110046	110973	204287	171834	262356	320814	
EİT	0.63	0.82	0.88	0.82	0.78	0.99	0.86	0.95	0.88	
H-M	-0.37	-0.18	-0.12	-0.18	+0.22	+0.01	+0.14	+0.05	-0.12	

Türkiye- Danimarka arasındaki dış ticaret ve EİT oranları analiz edildiğinde, ele alınan dönemin önemli bir bölümünde Danimarka'nın göreceli üstünlüğü görülmekle beraber ilk yıllarda ticaretin tekyönlü olduğu fark edilmektedir. Gümrük Birliği süreci ile birlikte tek yönlü ticaret iki yönlü ticarete dönüşmüş ve dış ticaret hacminde artış kaydedilmiştir. 2001 yılını müteakiben dış ticaret rakamlarında ve EİT oranlarında Türkiye lehine gelişme kaydedilmiştir. 2004-2007 döneminde göreceli üstünlük Türkiye lehine dönmüştür.

Tablo 9. Yunanistan-Türkiye Makine ve Ulaştırma Araçları (1000\$)

Yıl	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
İhracat	8067	8512	10391	9375	22191	23545	37061	28165	31232	37209
İthalat	2013	3535	3752	6711	18077	11029	15032	26555	24137	13626
EİT	0.40	0.59	0.53	0.83	0.90	0.64	0.58	0.97	0.87	0.54
H-M	+0.60	+0.41	+0.47	+0.17	+0.10	+0.36	+0.42	+0.03	+0.13	+0.46
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
İhracat	82852	56964	116094	247124	275537	229962	376132	494516	570213	
İthalat	17074	8980	15847	29140	43824	37658	54771	64699	67072	
EİT	0.34	0.27	0.24	0.21	0.27	0.28	0.25	0.23	0.21	
H-M	+0.66	+0.73	+0.76	+0.79	+0.73	+0.72	+0.75	+0.77	+0.79	

Türkiye –Yunanistan arasındaki dış ticaret ve EİT oranları incelendiğinde, dönemin tamamında Türkiye'nin göreceli üstünlüğü görülmüştür. Gümrük Birliği sürecinin ilk yıllarında Türkiye'nin dış ticaret rakamlarında önemli bir değişim görülmemiş fakat Yunanistan'nın ihracatında önemli artış yaşanmış bu durum EİT oranlarında artışa neden olmuştur.2001 yılından sonra ise artan dış ticaret hacmi ve Türkiye'nin görece daha çok artan ihracatı nedeniyle Türkiye lehine EİT oranlarında azalış görülmüştür. Bu ürün grubunda onbeş ülke içinde en zayıf olan ülkenin Yunanistan olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 10. Portekiz-Türkiye Makine ve Ulaştırma Araçları EİT (1000\$)

Yıl	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
İhracat	5114	12102	13063	10211	11197	13897	15284	25372	31136	34657
İthalat	4277	5380	7126	14870	11084	19097	26402	42861	37672	20703
EİT	0.91	0.62	0.71	0.81	0.99	0.84	0.73	0.74	0.91	0.75
H-M	+0.09	+0.38	+0.29	+0.19	+0.01	-0.16	-0.27	-0.26	-0.09	+0.25
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
İhracat	58331	87751	69524	122140	135917	130356	163786	165975	221971	
İthalat	20774	11822	17993	28022	52861	141476	143489	131882	147951	
EİT	0.53	0.24	0.41	0.37	0.56	0.96	0.93	0.89	0.80	
H-M	+0.47	+0.76	+0.59	+0.63	+0.44	-0.04	+0.07	+0.11	+0.20	

Portekiz ve Türkiye arasındaki dış ticaret ve EİT oranları incelendiğinde, ele alınan dönemin önemli bir bölümünde Türkiye'nin göreceli üstünlüğü görülmektedir. Gümrük Birliği sürecinin ilk yıllarında Portekiz'in önemli oranda artan ihracatı nedeniyle H-M endeksi negatife dönüştü ve Portekiz göreceli üstünlüğü ele geçirmiştir.

Tablo 11. İspanya-Türkiye Makine ve Ulaştırma Araçları EİT (1000\$)

Yıl	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
İhracat	6120	37127	78934	19112	23668	33855	37242	69279	125993	223157
İthalat	71564	74455	94670	143628	117887	139814	434712	556202	543194	605766
EİT	0.16	0.67	0.91	0.23	0.33	0.39	0.16	0.22	0.38	0.53

H-M	-0.84	-0.33	-0.09	-0.77	-0.67	-0.61	-0.84	-0.78	-0.62	-0.47
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
İhracat	163328	240537	324417	621363	924866	1089903	1397380	1729338	1467805	
İthalat	846051	378172	502660	873061	1737158	1857593	1926832	2172437	2073555	
EİT	0.32	0.78	0.78	0.83	0.69	0.74	0.84	0.89	0.83	
H-M	-0.68	-0.22	-0.22	-0.17	-0.31	-0.26	-0.16	-0.11	-0.17	

İspanya Türkiye arasındaki dış ticaret ve EİT oranları ele alındığında tüm dönem boyunca İspanya'nın göreceli üstünlüğü görülmektedir. Gümrük Birliği sürecinin ilk yıllarında İspanya'nın önemli oranda artan ihracatı EİT oranlarında düşüşe yol açmakla birlikte dış ticaret rakamlarında artışa neden olmuştur. 2001 yılından sonra ise, Türkiye'nin ihracat rakamlarında meydana gelen artış İspanya'ya göre nispeten daha yüksek olmuştur. Bu durumda EİT oranlarında artışa neden olmuştur.

Tablo 12. İsveç- Türkiye Makine ve Ulaştırma Araçları EİT (1000\$)

Yıl	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
İhracat	5449	4600	2415	4453	4529	8347	10496	15508	37229	24361
İthalat	82697	127396	111398	266966	155037	341874	450699	643215	749584	1204562
EİT	0.12	0.07	0.04	0.03	0.06	0.05	0.05	0.05	0.09	0.03
H-M	-0.88	-0.93	-0.96	-0.97	-0.94	-0.95	-0.95	-0.95	-0.91	-0.97
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
İhracat	31282	34465	71458	153169	204657	240474	356747	324777	315791	
İthalat	1134324	259927	191280	293696	479908	576221	564952	646171	711251	
EİT	0.05	0.23	0.54	0.69	0.60	0.59	0.77	0.67	0.61	
H-M	-0.95	-0.77	-0.46	-0.31	-0.40	-0.41	-0.23	-0.33	-0.39	

Türkiye –İsveç arasındaki dış ticaret ve EİT oranları incelendiğinde; incelenen dönemin tamamında İsveç'in göreceli üstünlüğü görülmektedir. 2001 yılına kadar olan sürede ise tek yönlü ticaret gerçekleşmiştir. Gümrük Birliği sürecinin başlamasıyla EİT oranlarında önemli oranda olmasa da bir artış görülmektedir.2001 yılından sonra H-M endeksi negatif (-) görünümünü korusa da Türkiye'nin ihracatı önemli oranda artış göstermiş ve EİT oranlarında yüzde %3 oranlarından %67 seviyelerine kadar yükseliş olmuştur. Bu da tek yönlü ticaretin çift yönlü ticaret şeklini almasına sebep olmuştur.

Tablo 13. Finlandiya-Türkiye Makine ve Ulaştırma Araçları EİT (1000\$)

Yıl	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
İhracat	1579	1016	1483	1012	3613	3385	5840	10462	12374	12637
İthalat	35700	31940	27748	39285	32438	68847	66364	122224	199209	302040
EİT	0.08	0.06	0.10	0.05	0.21	0.09	0.16	0.16	0.12	0.07
H-M	-0.92	-0.94	-0.90	-0.95	-0.79	-0.91	-0.84	-0.84	-0.88	-0.93
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
İhracat	15835	18372	66833	124926	145462	158551	200554	206134	189738	
İthalat	148807	505318	171774	196604	315855	469921	534876	502798	433558	
EİT	0.21	0.06	0.56	0.78	0.63	0.50	0.55	0.58	0.61	
H-M	-0.79	-0.94	-0.44	-0.22	-0.47	-0.50	-0.45	-0.42	-0.39	

Türkiye – Finlandiya arasındaki EİT oranları ve dış ticaret rakamları incelendiğinde; H-M endeksinin incelenen dönem boyunca negatif (-) olması Finlandiya'nın bu ürün grubu /sektörde üstün olduğunu göstermektedir. Gümrük Birliği süreci dış ticaret hacminde artışa neden olmuştur. Türkiye'nin daha yüksek miktarda artan ihracatı EİT oranlarında artışa neden olmuştur. Ama bu durum ticaretin tek yönlü olma durumunda değişiklik yapacak kadar önemli düzeyde değildir. 2001 yılından sonra Türkiye'nin yüksek miktarda artan ihracatı ve azalan ihracatı nedeniyle EİT oranlarında önemli oranda artış olmuş ve tek yönlü ticaret çift yönlü ticarete dönüşmüştür.

Tablo 14. Avusturya- Türkiye Makine ve Ulaştırma Araçları EİT (1000\$)

Yıl	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
İhracat	7237	9219	9123	13644	13360	25916	32398	48716	43307	44640
İthalat	79729	120183	110731	124316	79647	94221	249811	230989	327898	241412
EİT	0.17	0.14	0.15	0.20	0.29	0.43	0.23	0.35	0.23	0.32
H-M	-0.83	-0.86	-0.85	-0.80	-0.71	-0.57	-0.77	-0.65	-0.77	-0.68
Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
İhracat	50721	81703	101423	159620	218276	232771	246317	306640	351480	
İthalat	187572	145179	220159	406781	516928	372163	442527	498027	585036	
EİT	0.43	0.72	0.63	0.56	0.59	0.77	0.72	0.76	0.75	
H-M	-0.57	-0.28	-0.37	-0.44	-0.41	-0.23	-0.28	-0.24	-0.25	

Türkiye-Avusturya arasındaki Endüstri içi ticaret ve dış ticaret rakamları incelendiğinde; ele alınan dönemde, Avusturya'nın bu sektörde göreceli üstünlüğe sahip olduğu görülmektedir. Gümrük Birliği süreci dış ticaret hacmi ve EİT oranları bakımından önemli değişime neden olmamıştır. 2001 yılından sonra ise Dış ticaret hacminde önemli değişim olmuştur. Türkiye'nin daha yüksek oranda artan ihracatı EİT oranlarında artışa sebep olmuş fakat bu değişim bu ürün grubu/sektör için Avusturya'nın göreceli üstünlüğü bakımından değişime neden olmamıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmada, Türkiye ve AB (15) ülke arasında Endüstri –İç Ticaret konusu ele alınmıştır. Endüstri –İç Ticaret, Aksak Rekabet Piyasaları bünyesinde ele alınan Yeni Dış Ticaret teorilerinden Monopolcü rekabet teorisi kapsamındadır. TÜİK Standart Uluslararası Ticaret Sınıflaması (SITC Rev 3 Digit 1) Mal Grubu, 7. Makine ve Ulaştırma Araçları, ürün grubu sınıflamasına göre elde edilen ihracat ve ithalata göre tarafımızca oluşturulan tablolar aracılığı ile konu araştırılmıştır. Türkiye 1996 yılında AB ile Gümrük Birliği sürecini başlatmıştır. 1996 yılında AB 15 ülkeden oluştuğu için AB (15) ülke ile Türkiye arasındaki ticaret ve EİT incelenmiştir.

Gümrük Birliği, özellikle sanayi ürünlerinde gümrüklerin sıfırlanması olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle “SITC Rev.3. Digit 1 düzeyinde 7. Makine ve Ulaştırma Araçları” ürün grubu araştırılmıştır. Digit 1 düzeyinin tercih edilmesi ise ticaretin yönünün genel bir eğilimini ortaya çıkarmak içindir.

1990 yılından 1996 yılına kadar geçen süre ve 1996 yılı Gümrük Birliği sürecinin başlaması başlayan süreç ele alındığında; ülkelere göre farklılıklar görülmektedir. Genel bir eğilim olarak, Gümrük Birliği süreci, Türkiye açısından kutuplaşma teorisi yaratmayıp, aksine yakınlaşma paradigmasının geçerli olduğu dönem olarak açıklanabilir. Yunanistan hariç geriye kalan ülkelerin bu ürün grubunda Türkiye'ye karşı göreceli üstünlüğü olduğu görülmüştür. Gümrük Birliği uygulamasının ilk yıllarında Türkiye için olumsuz bir görünüm ön plana çıkarken takip eden yıllarda Türkiye'nin artan dış ticaret hacminde ihracatının daha yüksek oranda artması EİT oranlarında yüksek oranların çıkmasına neden olmuştur.

Ele alınan dönemin ilk yıllarında ticaretin Türkiye aleyhine tek yönlü ticaret şeklinde gerçekleştiği çift yönlü ticaret olarak ta adlandırılan EİT çok önemsiz düzeyde kalmıştır. Türkiye'nin artan rekabet gücü ve daha büyük bir pazara girişi ihracatın artmasının nedenlerinden sayılabilir.

Danimarka, İngiltere, İrlanda, Hollanda ve Belçika Lüksemburg ile yapılan ticarete çalışmada ele alınan dönemin son yıllarında Türkiye'nin yüksek oranda artan ihracatı aynı zamanda göreceli üstünlüğü sağlamıştır. G-L endeksi bu durumu bu değişimi açıklayamadığı için alternatif olarak H-M endeksi kullanılmıştır. Pozitif (+) oranlar Türkiye'nin bu ürün grubunda ihracatının ithalatından daha çok olduğu yılları göstermektedir.

Türkiye'nin ele alınan dönemde dış ticaret hacmi ve ihracatı bakımından önemli ve olumlu yönde değişim gösterdiği görülmüştür. Gümrük Birliği süreci için yakınlaşma paradigması geçerlidir.

KAYNAKÇA

Abd el-Rahman Kemal,(1991) “Firm’s Competitive and National Comparative Advantage as

Joint Determinants of Trade Composition”, *Weltwirtschaftliches Archiv*, 127(1), p.88.

Akkaya, O. (2018). Türkiye ve Türkiye'nin Dış Ticaret Partnerleri Arasındaki İki Yanlı J Eğrisi: 1996–2006 Dönemi İncelemesi . *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 3 (1) , 328-338 . DOI: 10.29106/fesa.390783

Altay H., Şen A., (2009). Türkiye'nin Avrupa Birliği (15) pazarındaki endüstri-içi ticaret performansının rakip ülke performanslarıyla karşılaştırmalı analizi: 1995-2007, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 2009 Cilt: 0, Sayı: 25 pp.127 - 140

Aquino A. (1978).Intra-Industry Trade and Inter-Industry Specialization as Concurrent Sources of International Trade in Manufactures, *Review of World Economics* volume 114, pages275–296

Balassa B., (1988) Bauwens Luc, “Inter-Industry and Intra-Industry Specialization in Manufactured Goods”, *Weltwirtschaftlichec Archiv*, 124(1), p.12.

Balassa, B.,(1966) “Tariff Reduction and Trade in Manufactures among the Industrial Countries ”, *The American Economic Review*, 56(3), 466-473.

Bernhofen, M. D. (1997). “Intra Industry Trade and Strategic Interaction: Theory and Evidence”. *Journal of International Economics*, 45, 77-96.

Finger J.M., Kreinin M.E (1979). *The Economic Journal* , Dec., 1979, Vol. 89, No. 356.pp. 905-912

Grubel H.G. and Lloyd P.J.,”The Empirical Measurement of Intra Industry Trade”, *Economic Record*, 47(4), 1971, p. 495.

Herbert, G., Grubel and Lloyd P., J., (1975)“The Theory and Meauserement of International Trade in Differentiated Products”, *Journal of Economic Literature*, 13(4),

Köse, Z. & Meral, G. (2019). Türkiye Amerika Birleşik Devletleri Arası Endüstri İçi Ticaret ve Döviz Kuru İlişkisi . *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* , 19 (38) , 184-201 . DOI: 10.30976/susead.568761

Mangır F., Fidan A., (2017), Grubel-Lloyd Endeksi İle Endüstri-İçi Ticaret Analizi: Tarım Sektörü Türkiye Örneği, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 19 (33): 45-51, 2017,ISSN: 2147 – 7833

Mercan M., Yergin H., (2012), Analysis Of Intra-Industry Trade Between Turkey-Bosnia And Herzegovina and Alternative Index, International Journal of Business and Social Science Vol. 3 No. 1

Moshirian F., Donghui L., Sim A.B. (2005). Intra-Industry Trade in Financial Services Journal of International Money And Finance 1090-1107

Saraçoğlu S., Kortan Işın (2014). Türkiye ve Seçilmiş Geçiş Ekonomilerinin İkili Ticaret Bazında Endüstri-içi Ticaretinin Analizi, PJEES, Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies, Vol. 1, No. 2, 2014, pp. 45-70

Şahin D., (2016). Faktör Yoğunluğuna Göre Endüstri-İçi Ticaretin Statik Ölçümü: Türkiye Örneği, Akademik Bakış Dergisi Sayı: 54 Mart - Nisan 2016

https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html

<https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-gumruk-birligi.tr.mfa#:~:text=Tan%C4%B1m%20olarak%20g%C3%BCmr%C3%BCk%20birli%C4%9Fi%3B%20taraf,ayn%C4%B1%20ticaret%20politikas%C4%B1n%C4%B1%20uygulamalar%C4%B1%20a nlam%C4%B1ndad%C4%B1r>